

Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak
İMAM-HATİP OKULLARI

Değerler Eğitimi Merkezi

© Eserin her türlü basım hakkı anlaşmalı olarak
Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları'na aittir.

Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları bir Ensar Neşriyat organizasyonudur.

ISBN: 978-605-4036-45-5

Sertifika No: 17576

Kitabın Adı

Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak
İMAM-HATİP OKULLARI

Yazarı

Yrd. Doç. Dr. İbrahim AŞLAMACI

Yayına Hazırlayan

Hulusi Yiğit

Kapak & Sayfa Tasarımı

Nuray Yüksel

Baskı

Pasifik Ofset

Cihangir Mh. Güvercin Cd. Baha İş Merkezi

Haramidere - Avcılar / İstanbul

Tel: 0 212 412 17 00

Sertifika No: 12027

1. Basım

Nisan 2014/ 1000 adet basılmıştır.

İletişim

Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.

Oruçreis Mahallesi 12. Sokak No: 40/42 Esenler / İstanbul

Tel: (0212) 491 19 03 - 04 Faks: (0212) 438 42 04

www.ensarneyriyat.com.tr ensar@ensarneyriyat.com.tr

Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak
İMAM-HATİP OKULLARI

Yrd. Doç. Dr. İbrahim AŞLAMACI

İstanbul 2014

Yrd. Doç. Dr. İbrahim AŞLAMACI

1981 yılında Malatya'nın Darende ilçesinde doğdu. 1999 yılında Darende İmam-Hatip Lisesi'ni bitirdi. 2004 yılında Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümünden mezun oldu. Yüksek Lisansını Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalında "Çoğulculuk ve Din Eğitimi" isimli tezi ile 2008 yılında tamamladı ve aynı bilim dalında doktora çalışmasına başladı. "Pakistan Medreselerine Model Olarak İmam-Hatip Liseleri" başlıklı doktora tezini 2013 yılında tamamladı.

Araştırmacı 2004 yılından 2010 yılına kadar değişik illerde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak görev yaptı. 2010 yılında kısa süreliğine Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesinde, sonrasında ise İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesinde araştırma görevlisi olarak çalıştı. 2011-2012 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri Columbia Üniversitesi Güney Asya Enstitüsü'nde ve 2013 Mart ayında Pakistan Uluslararası İslam Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi'nde misafir araştırmacı olarak bulundu. Halen İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

İngilizce bilen araştırmacının başlıca akademik ilgi alanları din eğitimi, karşılaştırmalı din eğitimi, çoğulculuk ve din eğitimi ile din eğitimi politikalarıdır. Bu alanlar ile ilgili yayınlanmış makaleleri ve çeşitli ulusal ve uluslararası sempozyumlarda sunulmuş bildirileri bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM.....	9
ÖNSÖZ.....	11
KISALTMALAR.....	14
TABLO LİSTESİ.....	15
GİRİŞ	17

BİRİNCİ BÖLÜM

İMAM-HATİP MODELİNİN TARİHSEL SÜRECİ

A. Cumhuriyet Öncesi Dönem: Modelin Boyutları	26
1- Osmanlı Modernleşmesi ve Entelektüel Dönüşüm.....	26
2- Mektep-Medrese İkili Yapının Oluşum Süreci.....	33
a. Osmanlı Eğitim Sisteminin Temel unsuru: Medreseler.....	33
b. Osmanlı Modernleşmesinin Eğitime Yansıması: Batı Tarzı Mektepler ve Gelişim Süreçleri	38
c. Medrese İslah Çalışmaları	47
d. II. Meşrutiyet Döneminde Din Görevlisi Yetiştirmek Üzere Açılan Mesleki Medreseler	58
B. Cumhuriyet Dönemi: Modelin Boyutlarının Bir Araya Gelmesi ve Dönüşümü	61
1. Cumhuriyetin Kurucu İdeolojisinde Modernleşmeye ve Dine Yaklaşım	61
2. Cumhuriyetin Kurucu İdeolojisinde Eğitime Yaklaşım	65
3. Mektep-Medrese İkili Yapının Sonu: Tevhid-i Tedrisat Kanunu	67
4. İmam ve Hatip Mektepleri: “Ara Formül” mü? (1924-1930)	77
5. Din Eğitiminde Kesintili Yıllar (1931-1949).....	87
6. İmam-Hatip Kursları (1949-1951)	92

7. İmam-Hatip Okulları: Yeniden Başlangıç ve Gelişme Yılları (1951-1972).....	98
8. İmam-Hatip Liseleri: Dönüşüm ve İlerleme Yılları (1973-1997).....	116
9. 28 Şubat Süreci ve Gerileme Dönemi (1997-2002).....	135
10. Ak Parti İktidarı: Yeniden Yükselişten “Altın Çağa” (2003-)	142

İKİNCİ BÖLÜM

İMAM-HATİP MODELİ

A. İmam-Hatip Modeli Nedir?	151
B. İmam-Hatip Modelinin Temel Özellikleri.....	157
1. Devletin Denetim ve Gözetimi Altında ve Kamu Sektöründe Yer Alması.....	157
2. Genel Eğitim Sisteminin Bir Parçası Olması	159
3. Müfredatında Dini ve Seküler Derslerin, Modern Tarzda Birlikte Sunulması	160
4. Sosyo-Kültürel Çevresiyle Bütünleşmesi	163
5. İmam-Hatip Modelinde Sunulan İslam Anlayışı.....	165
C. İmam-Hatip Okullarının Model Olarak Gösterilmesi.....	168
D. İmam-Hatip Okullarının Amaç ve İşlevleri.....	171
1. İmam-Hatip Okullarının Görünür Amaç ve İşlevleri.....	172
2. İmam-Hatip Okullarının Örtük Amaç ve İşlevleri	177
E. İmam-Hatip Modelinde Yetiştirilen İnsanın Nitelikleri	181
F. İmam-Hatip Okullarının Türk Milli Eğitim Sistemi İçerisindeki Oranı ...	184
G. İmam-Hatip Modelinde Yönetsel Yapılanma.....	186
H. İmam-Hatip Modelinde Eğitim Sürecinin Yapılanması	190
I. İmam-Hatip Modelinde Müfredat	195
1. İmam-Hatip Ortaokulu Müfredatı.....	196
2. İmam-Hatip Liseleri Müfredatı.....	197

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PAKİSTAN GENEL VE MEDRESE EĞİTİM SİSTEMİ

A. Pakistan'ın Sosyal, Siyasal ve Demografik Yapısı	203
B. Pakistan Genel Eğitim Sistemi	206
1. Tarihsel Gelişimi	206
2. Amaç ve İlkeleri	213
3. Mevcut Durumuna İlişkin Temel Göstergeler	216
4. Yönetsel Yapılanması	220
5. Okul Sistemi Yapılanması	223
C. Pakistan Eğitim Sistemi İçerisinde Özel Okullar	229
D. Genel Eğitim Sistemi İçerisinde İslamiyet Dersleri	231
E. Pakistan Medrese Eğitim Sistemi	233
1. Pakistan Medreselerinin Tarihsel Gelişimi	233
a. Bağımsızlık Öncesi Dönemde Medreseler	233
b. 1947-2001 Yılları Arası Dönemde Medreseler	239
c. 11 Eylül Sonrası Medreseler, Batıda Yapılan Çalışmalar ve İddialar	248
2. Pakistan Medreselerinin Şiddetle İlişkisi	254
3. Pakistan Eğitim Sisteminde Medreselerin Yeri ve Sayısı	260
4. Pakistan Medreselerinin Toplum İçerisindeki Fonksiyonları	263
5. Pakistan Medreselerinin Finansmanı	267
6. Pakistan Medrese Eğitim Sisteminde Yönetsel Yapılanma	269
7. Pakistan Medrese Eğitim Sisteminde Öğrenci ve Öğretmen	273
8. Pakistan Medreselerinde Fiziksel Yapı ve Öğretim Ortamı	276
9. Pakistan Medrese Eğitim Sisteminde Süreç Boyutu	278
10. Medrese Eğitim Sisteminde Amaç	285
11. Medrese Eğitim Sisteminde Müfredat	289
12. Pakistan Medrese Eğitim Sisteminin Reform İhtiyacı ve Reforma Yönelik Çalışmalar	298

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
İMAM-HATİP MODELİNİN UYGULANABİLİRLİĞİ:
KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

A. Pakistan ve Türkiye'nin Siyasal, Sosyal Yapı ve Temel Gelişmişlik Düzeyi Açısından Karşılaştırılması	307
B. İmam-Hatip Modeli İle Medrese Eğitim Sisteminin Karşılaştırılması.....	309
1. Tarihsel Süreç Açısından Karşılaştırma	309
2. Yönetsel Yapılanma Açısından Karşılaştırma	313
3. Eğitim Süreci Açısından Karşılaştırma	315
4. Amaç ve İşlevler Açısından Karşılaştırma	320
5. Müfredat Açısından Karşılaştırma.....	322
C. İmam-Hatip Modelinin Pakistan'da Uygulanabilirliği.....	326
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	333
KAYNAKÇA.....	347
EKLER	371

TAKDİM

Tarihi açıdan baktığımız zaman İmam-Hatip Liselerinin en köklü eğitim kurumlarından biri olduğunu söyleyebiliriz. Bu okulların tarihi, Cumhuriyet döneminde 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile başlamakla birlikte kökenleri daha eskilere gitmektedir. Bu okullar İslam tarihindeki devlet gözetim ve desteğinde Selçuklular döneminde başlayan medrese geleneğinin bir devamıdır. Bu bağlamda İmam-Hatipler eğitimde modernleşme ile birlikte günün koşullarına göre kendini yenilemiş bir eğitim kurumudur. Osmanlı'nın son dönemlerindeki eğitimde modernleşmeye paralel olarak medrese, İslamî ilimlerle birlikte sosyal ve fen bilimlerini okul müfredatının içine katmıştır. Bunun kadar önemli olan diğer bir özelliği ise eğitimin modern pedagoji anlayışına göre yapılmasıdır. Diğer bir ifade ile İmam-Hatipler gelenekle modern, maddî ile manevî arasında iletişimi sembolize eden bir eğitim kurumudur. Cumhuriyet tarihi boyunca bu okullarla ilgili yaşanan olumsuz birçok deneyime rağmen halkın nazarında itibar görmesi ve devamlılığı sağlamasında milletimizin tarihî şuur altında ve değerler sisteminde bir karşılığının olmasının önemli rolü bulunmaktadır.

İmam-Hatipler Cumhuriyet döneminde dinin birey ve toplum hayatında yerinin ne olması gerektiğine dair sürdürülen tartışmaların ve bu tartışmalar çerçevesinde toplumda oluşan farklı tarafların ideolojik mücadele araçlarından birisi olmuştur. Bu okulların bilimsel zeminden ziyade daha çok siyasal boyutta ele alınması bir sorun olarak algılanmalarına yol açmıştır. Ancak bu kurumlar müstakil bir mesele olmaktan ziyade Cumhuriyetin din politikasının, din anlayışının ve din eğitimi yaklaşımının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve bunlara bağlı bir mesele görünümündedir.

Günümüzde İmam-Hatip okulları hakkında içerideki tartışmalar devam ederken, aynı zamanda bu okullara yönelik uluslar arası bir ilgi de gelişmektedir. Bu okullar 11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra yoğun şekilde gündeme taşınan Pakistan, Afganistan, Endonezya gibi Müslüman ülkelerdeki medreselerin reform edilmesi çabalarına bir

model olarak gösterilmektedir. Konu üzerine özellikle Batı medyasında çıkan haberlerde bu okulların öğretim yöntemleri ve müfredatları bakımından medreselerden farklı olduklarına, Türkiye’de sosyal birlikteliğin ve istikrarın sağlanmasında önemli roller oynadıklarına değinilmektedir.

Böylesi bir konseptte kuruluşlarından itibaren haklarında çok tartışılan ve görüş bildirilen kurumlar olmalarına ve son dönemde kendilerine yönelik gelişen uluslar arası ilgiye rağmen Türkiye’nin kendine özgü İmam-Hatip tecrübesini ortaya koyan yeterli sayıda ve nitelikte bilimsel çalışmaların yapıldığını söyleyebilmek güçtür. İşte İnönü Üniversitesi’nden genç bilim insanı ve araştırmacı Dr. İbrahim Aşlamacı’nın Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde danışmanlığında doktora tezi olarak hazırladığı elinizdeki bu çalışması böylesi bir eksikliği dolduracak niteliktedir.

Araştırmacı bu çalışmasında özellikle 11 Eylül sonrası dönemde İslam dünyasındaki medrese reformlarına model olarak gösterilen Türkiye’nin İmam-Hatip tecrübesini bilimsel bir yaklaşımla ortaya koymakta, ayrıca reform çalışmalarının yürütüldüğü ülkelerden özellikle ilginin üst düzeyde olduğu Pakistan medrese eğitim sistemiyle karşılaştırıp, bu ülkeye uygulanabilirliğini değerlendirmektedir. Bunun için çalışmada birinci bölümde İmam-Hatip modelinin geçirdiği tarihsel süreç ele alınmakta, ikinci bölümde tarihsel süreçten hareketle İmam-Hatip modelinin anlamlandırmasına çalışılmaktadır. Üçüncü bölümde İmam-Hatip modelinin karşılaştırmasının yapıldığı ve uygulanabilirliğinin tartışıldığı Pakistan medrese eğitim sistemi incelenmekte ve kitabın son bölümünde ise İmam-Hatip modeli ile Pakistan medrese eğitim sisteminin karşılaştırılması ve bu modelin Pakistan’da uygulanabilirliği değerlendirilmektedir.

Araştırmacının karşılaştırmalı bir din eğitimi çalışması olarak ortaya koyduğu bu eserin, başta ilgili araştırmacılara ve konu üzerine meraklı okuyucularına faydalı olmasını temenni ederim.

Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN

ÖNSÖZ

Cumhuriyet tarihi boyunca ortaya çıkış şekli, yapısı, müfredatı, öğrenci ve mezunlarıyla Türkiye'nin gündeminde sürekli tartışılan bir mesele olan İmam-Hatip okulları, özellikle 11 Eylül sonrası Pakistan, Afganistan, Hindistan, Endonezya, Filipinler gibi ülkelerdeki medreselere yönelik yürütülen reform çalışmalarına model olarak gösterilmektedir. Bu okullara yönelik gelişen uluslar arası ilgiye doğru karşılık verilebilmesi için Türkiye'nin bu özgün tecrübesinin bilimsel bir yaklaşımla ele alınmasına ihtiyaç vardır.

Böylesi bir ihtiyaçtan hareketle başlayan bu araştırmada, İmam-Hatip modelinin bilimsel bir yaklaşımla ortaya konulması ve ayrıca reform çalışmalarının yürütüldüğü ülkelere özellikle ilginin üst düzeyde olduğu Pakistan medrese eğitim sistemiyle karşılaştırıp, bu ülkeye uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Dört bölüm olarak hazırlanan bu araştırmada öncelikle İmam-Hatip modelinin anlaşılması üzerinde durulmuş ve bu nedenle birinci bölümde modelin geçirdiği tarihsel süreç incelenmiştir. Tarihsel süreç ele alınırken modelin oluşum süreci, Cumhuriyet öncesi ve sonrası olmak üzere iki ayrı dönem şeklinde ele alınmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünü ise tarihsel süreçten hareketle İmam-Hatip modelinin anlamlandırması oluşturmuştur. Bu bölümde İmam-Hatip modelinin ne olduğu ve bu modelin diğer ülkeler için model olarak gösterilmesini sağlayan temel özellikleri ele alınmıştır.

Ayrıca İmam-Hatip okullarının Türk eğitim sisteminde yapılan son düzenlemelerle mevcut yapısı ve istatistikî durumlarına yer verilmiştir. Bununla birlikte bu okulların Pakistan medrese sistemiyle karşılaştırılabilmesi bakımından eğitim sistemindeki konumları, amaçları ve üstlendikleri işlevleri, yönetsel yapılanmaları ve eğitim süreci boyutuna ilişkin müfredatla birlikte diğer ilgili konular incelenmiştir.

Araştırmanın üçüncü bölümünü İmam-Hatip modelinin karşılaştırmasının yapıldığı ve uygulanabilirliğinin tartışıldığı Pakistan medrese eğitim sistemi oluşturmuştur. Bu bölümde öncelikle Pakistan hakkında genel bilgiler verilmiş ve medrese eğitim sisteminin daha iyi anlaşılabilmesi için Pakistan genel eğitim sistemi ele alınmıştır. Medrese eğitim sisteminin tarihsel süreci incelendikten sonra, bu okullara karşı 11 Eylül sonrası özellikle batıda yapılan çalışmalarda ön plana çıkan iddialar değerlendirilmiştir. Pakistan medreselerinin toplum içerisindeki konumları ve üstlendikleri roller ile birlikte eğitsel ve yönetsel yapılanmalarına ve bu kurumlardaki eğitim-öğretim faaliyetlerine yönelik ilgili konulara yer verilmiştir.

Araştırmanın son bölümünde ise İmam-Hatip Liseleri ile Pakistan medrese eğitim sisteminin karşılaştırılması ve İmam-Hatip modelinin Pakistan'da uygulanabilirliği ele alınmıştır. İmam-Hatip Liseleri ile medreseler karşılaştırılırken, tarihsel kesişmelere yer verilmiş, ortaklık ve farklılıklar her iki ülkenin yönetim biçiminin eğitime yansımaları ile yönetsel yapı, eğitim süreci ve ilişkili konular bakımından incelenmiştir.

Bu çalışmada, pek çok kurum ve kişinin desteği bulunmaktadır. Öncelikle bu çalışmanın mimarı olan, beni bu konuda çalışmaya yönelten ve desteğini her zaman yanımda hissettiğim kıymetli hocam Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN'a en içten dileklerle şükranlarımı sunarım. Çalışmanın son halini okuyarak değerli görüşlerini paylaşan Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖCAL ve Dr. Mahmut ZENGİN'e teşekkür ederim. Bu araştırma kapsamında Amerika Birleşik Devletleri'nde

yürüttüğüm çalışmalara burs sağlayan Yüksek Öğretim Kurulu'na, beni misafir araştırmacı olarak kabul eden ve Pakistan üzerine derslere katılmama izin veren Columbia Üniversitesi Güney Asya Enstitüsü ile Teachers College'ta görev yapan yönetici ve akademisyenlere ayrıca teşekkür ederim. Araştırmanın Pakistan ayağında yürütülen çalışmaları mali olarak destekleyen İLKE Eğitim Derneğine, misafir araştırmacı olduğum Uluslararası İslam Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Eğitim Bölümüne ve Pakistan'da iletişim sağlamamda yardımcı olan Rumi Forum'un değerli Başkanı ve çalışanlarına teşekkür etmeyi borç bilirim. Beni yetiştiren aileme ve her zaman anlayış ve desteğini yanımda hissettiğim sevgili eşim Mehtap'a sevgi ve teşekkürlerimi sunarım. Son olarak kitabın basımını gerçekleştiren Değerler Eğitim Merkezi Yayınları yetkililerine de teşekkür ederim.

Çalışmanın meraklı tüm okurlarına faydalı olmasını ve bu alanda daha ciddi ve daha özgün çalışmaların yapılmasına katkı sağlamasını dilerim.

Yrd. Doç. Dr. İbrahim AŞLAMACI

Malatya 2013

KISALTMALAR

- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- AEPAM** : Academy of Educational Planning And Management,
Ministry of Professional And Technical Training,
Government of Pakistan.
- ÂİHL** : Anadolu İmam-Hatip Lisesi
- CHP** : Cumhuriyet Halk Partisi
- DP** : Demokrat Parti
- ICG** : International Crisis Group
- İHL** : İmam-Hatip Lisesi
- İHO** : İmam-Hatip Okulu
- MEB** : Milli Eğitim Bakanlığı
- MGK** : Milli Güvenlik Kurulu
- MOE** : Ministry of Education, Government of Pakistan
- MORA** : Ministry of Religious Affairs, Government of Pakistan
- MSP** : Milli Selamet Partisi
- NORRIC** : Nordic Recognition Information Centres
- TBMM** : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- UN** : United Nations
- UNESCO** : United Nations Education, Science and Culture
Organization
- USAID** : United States Agency for International Development
- YÖK** : Yüksek Öğretim Kurulu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1:	İmam ve Hatip Mektepleri Ders Dağılım Çizelgesi.....	79
Tablo 1.2:	Yıllara Göre İmam ve Hatip Mektebi ve Öğrenci Sayıları.....	82
Tablo 1.3:	1932-1950 Yılları Arasında Kuran Kurslarının Sayısal Gelişimi	89
Tablo 1.4:	1951-1971 Yılları Arasında Uygulanan 4 Yıllık İHO Orta Kısım Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi	102
Tablo 1.5:	1951-1971 Yılları Arasında Uygulanan 3 Yıllık İHO Lise Kısım Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi	104
Tablo 1.6:	İmam-Hatip Okulları 1951-1971 Yılları Arası Orta ve Lise Kısım Sayısal Gelişmeler	109
Tablo 1.7:	İmam-Hatip Okulu Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi (1971-1973)	115
Tablo 1.8:	1974-1975 Öğretim Yılından İtibaren Uygulamaya Konulan İHL Orta Kısım Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi.....	119
Tablo 1.9:	1974-1975 Öğretim Yılından İtibaren Uygulamaya Konulan İHL Lise Kısım Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi	120
Tablo 1.10:	1973-1981 Yılları Arası İHL Orta ve Lise Kısım Sayısal Gelişmeler	122
Tablo 1.11:	1984-1985 Öğretim Yılından İtibaren Uygulamaya Konulan İHL Orta Kısım Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi.....	126
Tablo 1.12:	1984-1985 Öğretim Yılından İtibaren Uygulamaya Konulan İHL Lise Kısım Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi	127
Tablo 1.13:	1981-1997 Yılları Arası İHL Orta ve Lise Kısım Sayısal Gelişmeler	130
Tablo 1.14:	1997-2003 Yılları Arası İHL'lerde Sayısal Gelişmeler.....	138
Tablo 1.15:	1998-1999 Öğretim Yılından İtibaren Uygulamaya Konulan İHL Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi.....	140
Tablo 1.16:	2003-2012 Yılları Arası İHL'lerde Sayısal Gelişmeler.....	143
Tablo 1.17:	2005-2006 Öğretim Yılından İtibaren Uygulamaya Konulan İHL Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi.....	145
Tablo 2.1:	2012-2013 Öğretim Yılı İmam-Hatip Okullarının Milli Eğitim Sistemi İçerisindeki Sayısal Göstergeleri.....	185